

Lunds universitet

Socialhögskolan

Kulturmöten och integration i socialt arbete, SOL 066

Höstterminen 2003

Ensamstående mamma – ett socialt problem ?

Författare: Monica Nilsson

Veronica Stagh

Handledare: Lars B Olsson

Abstract.

Our purpose was to examine whether single mothers can be seen as a social issue. How do the mothers themselves experience their own situation to be single parents in contemporary society and how do those who work in society see them as a group? The issues we have studied are:

- What is a social issue?
- How do single mothers look upon their situation?
- How does society see their situation?

We have made four qualitative interviews with four single mothers, two teachers and one social worker. We have done this partly to gain insight in the mothers every day life and also to find out how those who come in contact with them and their children perceive the situation. Aided by earlier research and literature on the subject we finalize our study.

We have from our studies seen that it is not the concept single mother which in itself is associated with social issues. There are many other factors which weigh in for it to become a social issue. To carry the responsibility on your own and shortage of time in combination with often a poor financial situation is what often makes their entire situation perceived as difficult.

Innehållsförteckning

Förord	5
Kapitel 1	6
Inledning	6
Problemformulering.....	6
Socialt problem.....	7
Ensamstående mamma	9
Den ensamstående mamman ur ett historiskt perspektiv.....	9
Syfte och frågeställningar	11
Undersökningens metod	11
Instrument vid undersökningen.....	12
Urvalet av intervjupersoner	13
Bearbetning av intervjumaterial.....	14
Teoretiska utgångspunkter	14
Disposition	17
Kapitel 2. Redovisning av undersökning	18
Vad är ett socialt problem?	19
Ensamstående mammors ekonomiska situation.....	19
Förhållandet till papporna.....	20
Socialt nätverk och omgivningens bemötande.....	20
Positivt med att vara ensamstående mamma.....	21
Negativt med att vara ensamstående mamma	22
Stöd från samhället.....	23
Lever de som de vill idag, vad påverkar/ begränsar och hur ser de på framtiden.....	23

Här redovisar vi undersökningsmaterialet från våra intervjuer

med lärarna och socialsekreteraren	24
Socialt problem.....	24
Kontakten med ensamstående mammor.....	25
Eventuella problem.....	26
Förändringar sedan förr.....	27
Eventuella insatser från samhällets sida.....	28
Måste en ensamstående mamma vara bättre än en ensamstående pappa.....	28
Barnen till ensamstående föräldrar.....	29
Ensamstående mamma- ett socialt problem?	30
 Analys av intervjuerna	31
Sammanfattning	35
Slut diskussion	36
Källförteckning	38

Bilagor

- 1 Intervjumall till mammorna
- 2 Intervjumall till lärarna och socialsekreteraren

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till de ensamstående mammor som gjort denna uppsats möjlig genom att ställa upp på våra intervjuer. Trots att alla haft fullt att göra inför jul har de varit väldigt tillmötesgående och tagit sig tid med oss och våra frågor.

Vi vill också tacka lärarna och socialsekreteraren som ställt upp och givit oss deras bild av ensamstående mamma då även de haft pressat arbetsschema.

Till sist vill vi tacka vår handledare Lars B Olsson för en god handledning.

Monica Nilsson och Veronica Stagh

Kapitel 1. Inledning

Problemformulering

I det senmoderna samhället är inte den traditionella kärnfamiljen så självklar som den var i det moderna och många av oss väljer ofta andra familjeformer. Många lever hellre ensamma eftersom de då kommer närmare det senmoderna individualistiska idealet och många sociologer menar att den enskilda individen aldrig haft så stor självständighet som idag.

Tidigare har familjen genom alla tider utgjort en bas för människan. Och de allra flesta barn börjar med att leva sitt liv tillsammans med en mamma och en pappa. I dagens Sverige har skilsmässofrekvensen ökat vilket delvis har gjort att strukturen på familjen har förändrats. Begreppet familj kan idag bestå av många olika konstellationer vilket gör att det inte är lika tydligt längre. Trots att det vidgats så kvarstår de normer som speglar vår uppfattning angående vad en familj bör bestå av och hur den ska vara..

Ulrich Beck (1995) menar att när samhället går in i en ny fas hittar vi andra sätt att hantera de fenomen som uppstår. Självklart så förändras då också vår syn på familjen som institution. Detta är nödvändigt för samhällsutvecklingen men många gånger skapar det osäkerhet inför det okända, och vi har en tendens till att idealisera det som varit. Beck kallar detta för reflexiv modernitet. I dag är det många som idealiserar kärnfamiljen sedan i alla fall någon generation tillbaka, även om det skett stora förändringar i vårt familjemönster.

Vi har upplevt att ensamstående mammor brukar nämnas som en grupp i uppräknningar av andra problem- eller marginaliserade grupper i samhället liksom missbrukare, bidragstagare eller kriminella. För många människor är det nog näst in till en självklarhet att barn till ensamstående mammor får problem och en dålig start i livet. Självklart har många ensamstående mammor en sämre ekonomisk förutsättning men måste man på grund av detta bli ett socialt problem?

Vi har i denna undersökning valt att se på ensamstående mammors situation i samhället och om de kan räknas in i gruppen sociala problem. Anledningen att vi har valt ensamstående mammor och inte ensamstående pappor är att de flesta av barn till separerade föräldrar idag

växer upp med sin mamma. I Sverige lever 19 % av alla dessa barn mellan 0-17 år med ensamstående mamma och bara 4 % med sin ensamstående pappa. (www.scb.se)

Är det så att en ensamstående mamma är lika med ett socialt problem eller är det en myt? För att kunna svara på detta måste vi först titta på - vad är ett socialt problem? För att sedan höra ensamstående mammors beskrivning av sitt liv. Vidare vilken syn och förförståelse har skolan, socialtjänsten på denna grupp? Har synen förändrats i och med våra förändrade familjemönster?

Socialt problem

Vad är ett socialt problem? Vid en första reflektion tänker nog de flesta på de förhållanden och situationer som motiverar insatser ifrån sociala myndigheters sida; exempelvis missbruk, hemlöshet och bidragsberoende.

Det sociala problemens historia föddes på 1700-talets slut och i början av 1800-talet väcktes den sociala frågan. Man började definiera problemen och insåg att det inte var en högre makt som var orsaken till allt elände utan kopplade ihop förnuft med förenkling och gjorde det hela till ett individ problem. Varje epok har haft sina sociala problem och dessa har skiftat över tiden med undantag som exempelvis fattigdom och kvinnomisshandel som alltid setts som ett socialt problem.

Det finns ingen entydig avgränsning på vad som är ett socialt problem. Politiskt kan man definiera det som något som är ett hot, inte önskvärt och strider mot de gällande normerna i samhället. Men eftersom alla i vårt samhälle har olika ekonomiska och politiska intressen och tänker annorlunda när det gäller vad som är rätt och fel så finns det ingen glasklar definition.

”Vad som är ett socialt problem bestäms ofta av rådande makt förhållanden i samhället. De grupper som har makt definierar tillstånd som hotar deras intressen som sociala problem, medan tillstånd som befrämjar deras intressen inte behäftas med en sådan etikett.” (Goldberg Samhällsproblem sid. 13.)

En sak är i alla fall tydlig att någon eller några måste bära på problemet och fenomenet måste ha ett allmänintresse. Det måste störa gällande sätt att se, tänka och att bryta ett invant beteende och hota eller avvika från etablerade sätt att bete sig. Det måste uppstå i interaktion

mellan människor och vara möjlig att åtgärda. Exempelvis är olika former av handikapp inte något socialt problem men konsekvenserna av det kan bli ett problem ex. mobbning.

Om dessa kriterier inte kan uppfyllas kan det fortfarande vara ett problem men behöver inte nödvändigtvis bli socialt. Ett socialt problem kan förändras över tid och för att förstå det måste vi se det i det sammanhang det uppstår. Vi tittar på det i den sociala och samhälleliga strukturen, den historiska kontexten och det biografiska och relationsmässiga förhållandet av de som är bärare av problemet.

Från början var synen av socialt arbete rent patologisk. Man ansåg att individen var den bärande eller nedsmittad av problemen. Samhället var friskt medan allt annat som exempelvis fattigdom och protester var sjukt. Så småningom började man intressera sig för omgivningen och skapa sociologiska förklaringsmodeller som visade på olika normer och kultur överförings teorier. Detta var en allt för enkel förklaring då inte alla dessa personer utvecklade avvikelser. Istället började man se det som en inlärningsprocess. Det räckte inte bara med att vistas i en viss miljö utan man måste aktivt delta och lära sig ex. kriminalitet och missbruk för att trilla dit.

Det finns och har funnits gott om teorier när det handlar om sociala problem. De teorier som passar in i den tid vi lever i nu är framför allt stämplingsteorin, dvs. att de "etiketter" vi sätter på människor har betydelse för deras personlighet och hur de uppfattar sig själva. Samt det social konstruktionistiska perspektivet

" Synsättet innebär att inget förhållande eller tillstånd är ett socialt problem i sig, utan vissa blir det. Sociala problem skapas i en process där individer och grupper i ett samhälle ger mening och betydelse åt olika fenomen, och där vissa förhållanden tillskrivs karaktären av ett socialt problem" (Meeuwisse och Swärd 2000).

Man menar att allt som finns och existerar är uppfunnit av oss människor. Existensen av det specifika "problemet" eller dess karaktär är inte bestämt av tingens natur, "problemet" är inte oundvikligt och det skapas inte heller av sociala krafter eller historiska förlopp som mycket väl kunde varit annorlunda. Framförallt ser man nu på sociala problem som också strukturella problem och stirrar sig inte blind på enbart individen.

Ensamstående mamma

Hur beskrivs då **ensamstående mamma**? Begreppet kan få många att tänka på en grupp som har det svårt ekonomiskt och socialt och där deras barn många gånger får en sämre start i livet än barn från kärnfamiljer. Tittar man på det historiskt så är det inte konstigt att denna syn finns. Ensamma mödrar har från samhällets sida ofta blivit utsatta för fördömande i långa tider. På 1800-talet var det en stor skillnad om du blev änka eller om du fick ett ”oäkta” barn, dvs om du fick barn utom äktenskapet. Om vi bara tittar på begreppet **ensam** så stämmer begreppet oftast inte med verkligheten. När man säger ensamstående kvinna, så ser man på relationen till en man och inte att hon bor tillsammans med sina barn. (Folkhälsoinstitutet, 1994)

Om en kvinna lever som ensamstående mamma idag kan hon göra det av många olika skäl. Vissa väljer det själva kanske p.g.a att de redan lever som ensamstående i äktenskapet då allt ansvar ändå ligger på dem. Vid en separation får de kanske möjlighet att få mer tid för sig själv då barnens pappa har barnen. Andra har kanske inte möjligheten att påverka situationen i förhållandet och anser det omöjligt att fortsätta parförhållandet p.g.a. olika omständigheter och väljer att separera. (Folkhälsoinstitutet, 1994)

Även om det i många fall är kvinnan som lämnar mannen händer det att mannen lämnar kvinnan och det finns även mödrar som blir lämnade innan ens barnet är fött. Änkor är en liten del av ensamstående mödrar och vi har en del mammor som lever i lesbiska förhållanden. (Folkhälsoinstitutet, 1994)

Den ensamstående mamman ur ett historiskt perspektiv

Historiskt sett under 1800-talets Sverige delade de samhälleliga värderingarna in de ensamma mödrarna i två från varandra vitt skilda grupper. De var de gifta änkor och de ogifta mödrarna. Man gjorde skillnad på de förtappade kvinnorna och de beklagansvärda kvinnorna och de oäkta barnen från de ”stackars” faderlösa barnen. Den idag vanligaste orsaken till att många idag lever som ensamförälder – skilsmässan blev inte vanlig förrän i vår senmoderna tid (Modig, 1990).

Däremot hade kvinnor och barn under forntiden ca 800-1300 e. Kr. en ganska stark ställning.

Månggifte var utbrett i Sverige och kvinnor hade en viss arvsrätt medan alla barn var legitima och hade full arvsrätt efter fadern och en accepterad plats i hemmet fast att deras far inte hade ingått äktenskap med deras mor. Först vid tiden för kristnandet i Sverige och kravet på det monogama äktenskapet kom upp började man se barn födda utanför äktenskapet som illegitima. (Onsell, 1978)

Att gifta sig var förr den normala i livets gång för både kvinnor och män. En gift människa var stadgad och vuxen och detta var inte en ogift. Den gifta kvinnan och hennes barn fick en starkare och bättre ställning än vad hon tidigare haft eftersom hennes make inte fick ha flera fruar samtidigt. Var man ogift så berodde detta på att man hade ett fysiskt eller psykiskt handikapp och inte skulle duga som husbonde eller husmor.

Det förekom även sociala handikapp och det som var vanligast var om man hade fött barn utanför äktenskapet. Den kvinna som gifte sig fick sin försörjning tryggad medan den ogifta och hennes eventuella utomäktenskapliga barn fick en sämre ställning både socialt och ekonomiskt. Men situationen för en ogift mor behövde på 1800-talet inte vara helt förtvivlad, i alla fall inte på landsbygden. Kvinnan kunde överleva på sin arbetsinkomst som piga och även klara att försörja ett barn. Den kvinna som kände till sina rättigheter kunde kräva barnafadern på ett visst underhåll tills barnet var en 12-15 år. En del kvinnor hade med barnet på arbetsplatsen, men det tryggaste var förstås om morföräldrarna kunde ta hand om barnet medan modern fortsatte att arbeta som piga. Oftast gifte hon om sig och barnet fick ingå i den nya familjen. (Kyle, 1987)

Dödligheten bland utomäktenskapliga barn var hög. Ingen skonade en piga under sista tiden av graviditeten och hon måste snart upp och arbeta igen. På landsbygden såg man inte ett utomäktenskapligt barn som ett socialt problem. Oftast visste man vem som var fadern till barnet även om det inte antecknades i kyrkboken. Vid vuxen ålder fick barnen hans efternamn precis som äktenskaps födda. En ensamstående mamma kunde om hon gifte sig bli en ärlig hustru nästa gång hon blev gravid. Det var värre för tjänsteflickorna i storstaden som kunde drivas till desperata handlingar om de blev gravida (Kyle, 1987)

Syfte och frågeställningar

Huvudsyftet med studien är att undersöka om ensamstående mammor som begrepp kan kopplas till sociala problem. Uppsatsen kommer att utgå från dessa frågeställningar:

- Vad är ett socialt problem?
- Hur ser ensamstående mammor på sin situation och hur definierar de ett socialt problem?
- Hur ser olika yrkesgrupper i samhället, i skola och socialtjänst, på deras situation och hur definierar de ett socialt problem?

Undersökningens metod

Utgångspunkten för vår undersökning har varit att ensamstående mammor blir allt vanligare som familjetyp i vårt senmoderna samhälle. Vad vi menar med en ensamstående mamma i vår uppsats är en mamma som inte bor tillsammans med en man utan bor tillsammans med sina barn och har det vardagliga huvudansvaret för dem. Vi ser dem som ensamstående även om de har en gemensam vårdnad.

Vi har valt att arbeta utifrån en kvalitativ metod och gjort djupintervjuer för att belysa deras egna upplevelser och vardag som ensamstående förälder. En kvalitativ undersökning kännetecknas av närhet mellan forskare och undersökningsenhet. Närheten och förståelsen frambringar vissa förväntningar hos båda parter vilket kan leda till negativa konsekvenser i form av att intervjupersonerna svarar så som det förväntas av dem och att de inte egentligen svarar som de tycker. Vid en intervjusituation, ansikte mot ansikte kan man som forskare försöka förebygga detta genom att gå in som intresserad lyssnare och inte delge för mycket av sitt syfte. (Svenning, 2000)

Där har vi kanske inte varit helt konsekventa då vi ville skapa en avslappnad stämning när våra frågor många gånger var av personlig karaktär. Vi delgav dem därför vårt syfte med vår undersökning.

Vi har djupintervjuat fyra kvinnor för att få fram så uttömmande och utvecklande svar som möjligt. Det har inte bedrivits så mycket forskning om den ensamma mammans familj och vi

vill med vår undersökning skapa en djupare förståelse för dessa kvinnors livssituation och upplevda verklighet.

Vi är väl medvetna om att det vi lyfter fram som typiskt för kvinnorna inte är generaliserbart utan lyfts fram i exemplifierande syfte. Detta då vår studie inte är så omfattande och slumpen gjorde att våra kvinnor hade få barn.

Vid utformandet av intervjumallen tog vi hänsyn till dess validitet och reliabiliteten. För att uppnå så hög validitet som möjligt utformades intervjumallen på ett sådant sätt att frågorna verkligen undersökte det som skulle undersökas och att resultatet skulle uppfylla syftet. Målsättningen var också att vi skulle få tillförlitliga svar, vilket innebar att de skulle gå att mätas igen med samma resultat.(Svenning, 2000) Det är riktigt att svaren kan upplevas som om de går in i varandra. Detta beror på att intervjupersonerna återkopplade vissa saker t.ex. problem som kunde handla om både barnen och vad föräldrarna kunde uppleva. Möjligen hade resultatet sett annorlunda ut om de ensamstående mammorna vi intervjuat haft en annan livssituation.

För att kunna undersöka om det finns någon koppling mellan ensamstående mammor och sociala problem var vår ambition även att intervjua yrkesgrupper som kommer i kontakt med dessa mammor och deras barn.

Vår studie består till största delen av primärt material i form av dessa intervjuer. Till detta har vi kopplat tidigare forskning och litteratur som vi hämtat på bibliotek samt Internet.

Instrument vid undersökningen

Det bästa sättet att genomföra en undersökning av detta slag är att använda sig av en intervju form som är djup och inte så hårt strukturerad, en så kallad öppen intervju. Annika Lanz skriver att i den öppna intervjun får den tillfrågade möjlighet att fritt beskriva hur man uppfattar ett fenomen genom att resonera med sig själv och beskriva sammanhang som han eller hon antar är betydelsefulla i sammanhanget.(Lantz 1993)

Alla intervjupersonerna fick själva bestämma var intervjun skulle äga rum. En lärare och socialsekreteraren och en av mammorna ville att vi skulle träffas på deras arbetsplatser och övriga fyra valde att komma hem till någon av oss.

Vi har utgått ifrån två olika intervjuguider (se bilaga 1 och 2) beroende om det varit mammorna eller övriga intervjupersoner som varit aktuell vid tillfället. Praktiskt har det gått till så att vi har använt oss av bandspelare och spelat in hela intervjun vilket gjort det lättare för oss att belysa deras svar.

Eftersom en del av frågorna till mammorna kan upplevas som känsliga och kanske alltför privata har vi försökt få dem att själva berätta fritt så mycket de själva vill och strukturen har varit låg. Det innebär att vi i det stora hela inte läste upp frågorna i någon viss ordning utan intervju personen fick utifrån vissa teman prata obehindrat. Dock var intervjun så pass strukturerad att vi använde samma teman till samtliga mammor.

När det gäller övriga intervjupersoner i vår undersökning har de fått svara utifrån vissa frågeställningar men också dessa intervjuer har varit relativt öppna.

Urvalet av intervjupersoner

Vi har slumpmässigt valt ut våra intervjupersoner. Bland mammorna har vi valt mammor som vad vi vet inte haft några sociala problem. Det är mammor som någon av oss har känt till men som vi inte har någon personlig relation till.

Vad det gäller lärare har vi medvetet valt en manlig och en kvinnlig lärare med olika lång tid i yrket. De arbetar på två olika skolor och i olika årskurser. Vad som kanske skall poängteras är att vi medvetet valt att inte intervjua lärare som arbetar i skolor som ligger i sk ”problemområden” d v s områden med högre frekvens av sociala och ekonomiska problem. Detta för att vår ambition var att undersöka ensamstående mödrar som grupp utan kända social problem .

När det gäller social sekreteraren valde vi slumpmässigt en kvinna på utredningsavdelningen barn och ungdom, för att ta reda på till hur stor del det är de ensamstående mammornas barn som i utmärker sig i ärendena.

Lika viktigt som att ta hänsyn till studiens validitet och reliabilitet är det att vara medveten om det etiska ställningstagandet. (Svenning, 2000) Vår studie är i och för sig inte så utlämnande men det framgick klart och tydligt att det var frivilligt att delta och att medverkan var anonym och att namnen skulle figureras.

Bearbetning av intervjumaterial?

Varje intervju tog ca en timme och vi använde oss av en bandspelare. Som Svenning (2000) skriver så ger bandspelaren intervjuaren fria händer att koncentrera sig på själva intervjun och samtalet kan flyta fritt. Efter varje intervju lyssnade vi igenom banden och skrev av svaren grundligt. Sedan gick vi genom alla intervjusvaren för att hitta gemensamma teman att utgå ifrån. Vi har sedan valt att delge en del av svaren i skriftform samt några citat för att förstärka svaren ytterligare.

Teoretiska utgångspunkter

I vår analys kommer vi att använda oss av boken "Perspektiv på sociala problem"(2002) där Meeuwiesse och Swärd diskuterar definitionen på sociala problem och om samhällets ensamstående mammor möjligtvis lyder därunder. När de ställde frågan om ensamstående mamman är ett socialt problem till ett antal kolleger fick de bara där vitt skilda svar. Några av dem reagerade kraftig och sa att det vore att individualisera generella problem medan andra sa att de var självklart att ensamstående mammor var ett socialt problem eftersom deras problem är socialt betingat. Medan en grupp menade att det berodde på hur man definierade socialt problem.

Meeuwiesse och Swärd lät förstå med detta exempel att det inte alltid är så självklart vad som ska menas med socialt problem. De frågar sig om det är så att de ensamstående mammorna ska betraktas som ett socialt problem och vad är det då för faktorer som spelar in? Kan det bero på att antalet ensamstående mammor ökar eller beror det på att risken att hamna i

fattigdom är större bland dem t.ex.? Meeuwiesse och Swärd (2002) ställer sig frågan om en grupp eller individ kan vara ett socialt problem eller om det snarare är ett symptom på ”egentliga” sociala problem som fattigdom, marginalisering och varierande livsvillkor.

För att försöka få svar på den frågan tittar det tillbaka på det sociala begreppets ursprung. Under olika tidsepoker har man sett på de fenomen som vi betraktar som sociala problem exempelvis fattigdom, alkoholberoende och arbetslöshet på olika vis. Även idag betraktas detta till viss del på olika sätt beroende på vem som för frågan och i vilken kultur.

För att lättare definiera ett socialt problem kan man utgå från de kriterier som oftast återkommer i diskussioner kring vad ett socialt problem är.

Sociala problem har med samhället och strukturen att göra och är inte individuella. Ett beteende som inte lever upp till de normer och värderingar som majoriteten i samhället har och problemet har med den ”sociala sfären” att göra. Man räknar med att problemet skall innefatta ett antal personer så en grupp kan urskiljas, och problemet skall vara synligt.

Problemet skall kunna åtgärdas och ansvaret för att göra någonting åt problemet vilar inte bara på dem som direkt berörs utan också på samhället.

Dessa är bara kriterier för det finns inga ”egentliga” sociala problem menar Meeuwiesse och Swärd. *”Vad som uppfattas som problem varierar från tid till tid och mellan olika kulturer och grupper. Det finns ingen enhetlig begreppsapparat för mellanmännsliga störningar eller samhällseliga bekymmer.”* (s.45)

De menar vidare att historiska, kulturella och politiska förhållanden har betydelse för hur vi ser på olika problem i samhället och på hur dessa ska hanteras. Olika aktörer i samhället såsom politiker, tjänstemän, och forskare medverkar till hur vi definierar sociala problem. Inte minst massmedia är en viktig aktör som väljer att ge vissa problem eller tom. skapa nya typer av problem genom att välja att uppmärksamma ett visst fenomen. Sedan har vi alla människor skilda utgångspunkter och även vår ideologiska grundsyn påverkar oss i vår uppfattning av ”sociala problem” och hur de ska åtgärdas. De färgas av våra erfarenheter av ett eventuellt problem, om vi är part i målet eller ur vems eller vilket perspektiv vi ser det.

Utifrån denna diskussion menar Meeuwiesse och Swärd kan man närma sig frågan om ensamstående mödrar är ett socialt problem eller inte och genom att fråga sej vem är det som definierar dem som ett socialt problem, i vilket sammanhang och vad vill man göra åt det. Å andra sidan så finns det inget givet svar på vad ett socialt problem är *”Därför måste vi undersöka betydelsen varje gång begreppet används. Det gör att det blir lika intressant att*

undersöka argumenten och teorierna bakom varför vissa fenomen betraktas som sociala problem, som hur de sociala problemen manifesteras och hanteras.”

(Meeuwiesse och Swärd, 2002, s. 53)

Vidare kommer vi att titta på en artikel i Dagens nyheter 031031 bygger på siffror från SCB och en studie som hyresgästföreningen gjort vid namn ”Fortsatt tufft för ensamföräldrar” (Sven Bergenstråle, 2003.) I denna artikel kommer man fram till att den ensamstående föräldern är den största förlorare i dagens samhälle. Vad som läggs fram i artikeln är att ensamstående förälder med ett barn har 810 kr mindre att leva på när skatten är dragen och hyran är betald. Jämför man med en ensamstående utan barn så har deras konsumtionsutrymme i stället ökat med 4100 kr under samma tid. De skriver att nästan alla inkomster för en ensamförälder går till hyran. Den största delen av ensamförälder bor i hyresrätter och för att klara av sin ekonomi har 2/3 av dessa bostadsbidrag.

Men samtidigt som inflationen har ökat har det inte skett någon förändring av bostadsbidraget. Samtidigt som inte bostadsbidraget har förändrats har inte heller underhållsbidraget på 1173 kr till en ensamförälder ökat i takt med inflationen utan varit densamma de senaste 20 åren. De som är låginkomsttagare har alltså inte kompenserats för ökad boendekostnad vilket kan leda till att klyftorna i samhället ökar.

Med hjälp av artikeln kommer vi att diskutera ensamståendes ekonomiska förutsättning i samhället och tillsammans med Giddens bok Sociologi(2003) fortsätta analysen kring huvudfrågan om ensamstående mammor är en marginaliserad grupp och i så fall ett socialt problem. I kapitel 11 börjar Giddens med att ta upp den ensamstående mamman som exempel när han diskuterar fattigdom, välfärd och social exklusion. Han beskriver ensamstående mammans situation utifrån dålig ekonomi, dåligt med tid för barnen, handla etc. Utifrån människors olika förförståelse och egna erfarenheter kan den ensamstående mamman betraktas som antingen ett offer för samhället eller själv anses som ansvarig för sin situation.

Giddens diskuterar också att klyftorna i samhället ökar. I låginkomstfamiljerna räcker pengarna bara till det nödvändigaste men samtidigt menar han att det är svårt att ta på begreppet fattigdom då det både innehåller subjektiva och objektiva komponenter. Det innehåller en kombination av inkomst, bidrag och hyra samtidigt som det innehåller en upplevelse av vad det räcker till och när man sätter det i jämförelse med vad andra har.

Men när man ska beskriva sociala orättvisor och brister i jämlikhet i samhället föredrar han att använda begreppet social uteslutning i stället för underklass. Social uteslutning handlar om hur individer stängs ute från samhället på olika vis. Enligt Giddens är det olika processer som ligger bakom uteslutningen. Att leva i ett nedgånget bostadsområde, få arbetstillfällen samt att inte kunna ta del av olika möjligheter som resten av befolkningen har tillgång till menar han är faktorer som påverkar den sociala uteslutningen.

Disposition

I vår analys som följer här efter kommer vi att redovisa vår studie genom att delge intervju svaren. Vi har frågat fyra ensamstående mammor om deras situation och vi kommer först att delge deras svar utifrån olika gemensamma teman som framkommit under intervjuerna. Efter mammornas intervjuredovisning kommer vi att redovisa intervjuer med två lärare och en socialsekreterare om deras syn på ensamstående mamma och även här utifrån olika gemensamma teman.

Sedan kommer vi med hjälp av olika teorier att analysera svaren och diskutera ensamstående mammors utifrån om de är socialt problem eller ej. Därefter sammanfattar vi kort studien där vi också redovisar vårt syfte och vårt resultat och avslutar sedan med en slutdiskussion då vi kommer att vara mer personliga och resonera utifrån våra egna tankar.

Kapitel 2

Redovisning av undersökning

Intervjupersonerna

Lasse, lärare som har arbetat i trettio år på samma skola. Numera som lärare i årskurs sex. Har ca 15 barn i sin klass som lever med ensamstående förälder.

Karin, lärare sedan tio år på samma skola. Har en åldersblandad klass 6-8 år och har arbetat på både låg- och mellanstadiet. Har tre barn i klassen som lever med ensamstående mamma.

Lena, 1:a socialsekreterare på utredningsenheten för barn och ungdom. Har arbetat där i nio år. Träffar både kärnfamiljer och ensamstående föräldrar.

Marianne, 42 år och ensamstående. Har 2 barn med 2 olika pappor, en dotter som är 22 år och en son som är 10 år. Med dottern har hon varit själv hela tiden medan hon separerade med sonens pappa när han var 15 månader. Har i princip varit själv under alla år och barnen har väldigt lite kontakt med sina pappor. Marianne har en bakgrund som vårdbiträde och arbetar idag som assistent på 75 %, sjukskriven 25 %. Bor i dag i en hyreslägenhet.

Marie 36 år, lever med sin dotter som är 6 år och separerade när dottern var ett par år. Har gemensam vårdnad och dottern har under alla år haft en god kontakt med pappan men numera mer sällan eftersom pappan flyttat och skaffat sig en ny familj. Marie är undersköterska och arbetar i dag heltid på ett sjukhus. De bor i en hyreslägenhet.

Patricia 43 år, lever idag med en dotter på 11 år i en hyreslägenhet. Blev ensamstående när dottern var 1,4 månader och dottern har träffat sin pappa varannan helg. Jobbar heltid som revisors assistent idag.

Malin 29 år, har en dotter på 9 år och separerade med pappan då dottern var 1 år. Dottern har sporadisk kontakt med sin pappa som bor i en annan stad. Träffade en ny man ca 1 år efter separationen och som hon levde ihop med i 5,5 år. Lever idag själv med dotter i en hyreslägenhet. Jobbar heltid på en export avdelning på ett företag där hon har ansvar för ganska många länder.

Vad är ett socialt problem?

Vi frågade de ensamstående mammorna vad de tyckte att ett socialt problem innebar och nästan alla svarade att det var när man inte klarade av att leva utan hjälp från samhället. ” *Det är när man inte klarar av att sköta sin ekonomi, klarar sig helt på egen hand. De som är helt i händerna på samhället och inte har sin ekonomiska trygghet*” (Patricia)

Malin svarade att:

” *då tänker jag på droger. Det gör jag faktiskt. Jag tänker inte så mycket att barnen är inblandade utan jag tror att föräldrarna gör det till ett socialt problem. De kanske skaffar fler barn fast de inte har råd och inte kan få jobb och ändå har de 3 barn och ett fjärde på väg. Det kan jag se som ett socialt problem*”

Deras ekonomiska situation

Av våra intervjuer framgår att ekonomin kan vara ett stort bekymmer. För att klara av sin ekonomiska situation var de alla tvungna att arbeta heltid. Marianne har länge varit sjukskriven på 25 % vilket inte gjort hennes ekonomi bättre. Hon sa:

” *Den är alltid bedrövlig. Nu fick jag låna pengar av min dotter den här veckan och det tycker jag har varit jobbigast under alla år. Ekonomin. Det är många nätter man har legat och grubblat på vad sjutton man ska sälja*”

De andra mammorna ansåg att ekonomin var ansträngd men att de hade så att de klarade sig. ” *jag har ju inte behövt gå och låna pengar för att betala hyran eller till mat. Men sen har man ju inte kunnat kosta på sig en massa resor eller dyra kläder eller såna saker*” (Marie)

Första tiden efter separation var den perioden som var jobbigast för Malin innan hon kom upp på fötterna igen. Patricia sa att det var jobbigt när alla kärnfamiljer reser och att man inte kan ge sitt barn detta:

” *Hon hör sina kompisar hela tiden, de är ute och reser både vinter och sommar. Och det kan ju kännas att man inte har råd med det. Men och andra sidan känner jag att jag är lyckligt lottad ändå. Jag har ju inte den sämsta ekonomin. Det är många som har det mycket värre än vad jag har*”

Förhållandet till papporna

Alla har gemensamvårdnad om barnen. I två av förhållandena har barnen inte träffat sina pappor så mycket utan mammorna har till större del själva haft ansvaret.

Marianne tycker att det har varit tufft att vara själv då omständigheter gjort att barnen inte träffar sina pappor idag.

”Jag vet inte vad det riktigt innebär... man har gemensam vårdnad och reglerna säger väl egentligen att man ska besluta gemensamt och så men jag känner ju att det är jag som tagit all vårdnad och alla beslut och all kontakt med skola.”

Vidare säger hon att det har varit tufft att behöva ta alla beslut själv. *”men man blir stark och man fixar en massa saker själv och man lär sig att ta snabba beslut och det är inte alltid alla beslut är rätt men man lär sig fixa det på något sätt och man är flexibel till tusan”.*

För Malins del har kontakten ökat lite den sista tiden men hon har i princip fått klara sig själv hela tiden. Marie berättar att det har fungerat bra hela tiden.

”han har ju inte haft henne varannan vecka eller så utan vi har öppnat mer och sett vad hon har velat och vad vi har velat också. Och nu har han en ny familj och har flyttat rätt så långt härifrån så det träffas inte så ofta vilket är synd”.

Patricia hade en tuff period direkt efter separationen men sa:

”Han har hela tiden haft henne varannan helg trots att han bor i en annan stad. Han tog verkligen sitt ansvar och det är jag jättekäglig glad för och sen kunde vi hitta en bra kontakt till varandra. Vi har verkligen haft ett kanonbra förhållande efter, han har ställt upp hela tiden både ekonomiskt och jag har kunnat ringa honom om det varit något”

Socialt nätverk och omgivningens bemötande

Patricia, Marie och Malin har ett väl utvecklat socialt nätverk och känner att de alltid kan få hjälp om det är något. Däremot anser de att man inte så gärna ber om hjälp utan försöker i den

mån det går att klara sig själv. ” Det är om man ska göra något speciellt men alltså annars försöker man ju att hon får vara med mig så mycket som det går. Det har alltid varit så.”
(Marie)

” De hade säkert ställt upp mer om jag bara frågat. Men där finns någon inre spärr som gör att man inte frågar utan försöker eller så tackar man nej” (Patricia)

Men är du ensamstående och det inte finns någon biologisk pappa som finns till hands kan det vara lite tufft i vardagen. Att då ha hjälp av sitt sociala nätverk anses för många som självklart. Men alla har inte ett bra nätverk och kan få det stöd de skulle behöva vilket Marianne inte har haft. Hon berättar varför hon har klarat det trots lite nätverk:

” Jädra anamma, det är bara så. Jag känner att jag inte har haft något val. Jag har varit tvungen att fixa det själv. Min mamma har ställt upp om det har behövts. Men jag ber ju inte gärna om hjälp. Jag är lite stolt och vill klara mig själv.”

De anser alla att de inte blir bemötta annorlunda av omgivningen utan många undrar hur i stället de orkar och tycker att de är duktiga. På förskolan, skolan, BVC mm har de alla blivit bemötta bra däremot kan Marie och Patricia känna att deras nära vänner ibland undviker att bjuda dem på fester med kärnfamiljerna. De tror att folk tycker synd om dem att vara ”femte hjulet” men själva skulle de vilja få välja om de vill komma eller ej. Att bli tillsammans med en ny kille innebar en förändring i bemötande från Patricias omgivning. Helt plötsligt fick hon närvara vid olika tillställningar som s.k. par middagar.

Positivt med att vara ensamstående mamma

På frågan om vad som var positivt med att vara ensamstående tyckte alla att det fanns många saker att nämna men det alla var överens om att de fick en väldig närhet till sina barn.

”Du lär känna ditt barn och du har ett helt annat förhållningssätt tror ju jag än om du lever i ett parförhållande.” (Patricia)

Eller som Malin sa:

” Att jag får all tid med henne för mig själv. Det är väl det. Man är ju med henne hela tiden och man ser ju hela tiden hur hon utvecklas både i skolan, som person och man har följt henne i alla år”

De var också överens om att det mest positiva var att man bestämde allting själv. Även om det var tufft ibland ansåg de att det var skönt att slippa konflikter med pappan. ” *Man får uppfostra precis på sitt eget sätt. Att man inte kommer i det här dilemmat att mannen tycker en sak och kvinnan på ett annat sätt. Och det är väldigt skönt*” (Marie)

Negativt med att vara ensamstående mamma

På denna fråga hade alla mammorna olika svar. Malin tyckte att tiden aldrig räckte till medan Marianne tyckte att det var jobbigast när man var sjuk. Hon har ofta varit sjuk och säger så här.

”det är ju när man är sjuk. Att man inte har någon som kan ta över när man ligger i 40 graders feber. Den ständiga ångesten man har... Att aldrig få läka ifred...men det är både på gott och ont för man kan ju inte ligga och tycka synd om sig själv för det är hela tiden någon som behöver en. Samtidigt har det varit jobbigt ibland att inte få gräva ner sig när man behöver det.”

Marie och Patricia tyckte inte att det var negativt att vara ensamstående i sig utan de kände att det var jobbigt att inte kunna få vara med andra kärnfamiljer på ett naturligt sätt. Marie sa:

” Man blir lite utesluten ur den vanliga familjegemenskapen och det kan jag känna mycket på semestrar eller andra högtider eller då många umgås familjevis, kärnfamiljevis, att man inte... . Eller att man inte kan räkna med att man är en av dem.”

Vidare berättar Marie om när hon märker det allra mest:

” som på nyårsafton, antingen umgås man i tradition som man gör med andra föräldrar eller så blir man bjuden på kanske barnfria fester och det är inte lätt att få barnvakt på nyårsafton. Då märks det mest”

Mest negativt för Patricia var att hon kände sig som en andrahands medborgare jämfört med traditionella familjer:

”Jag tycker inte att det är speciellt negativt att vara ensamstående förälder utan det är att vara ensamstående i livet. Där ser jag det stora ... att man blir klassad som en andrahands

medborgare. Att bara för att du är ensamstående så är det liksom nå fel på dig eller så tycker de synd om dig. Klassad och sedd av folk som inte känner en. Jag känner den där känslan men sen vet jag inte om det är mitt egna dåliga självförtroende. Jag har kommit in i de tankarna och känner mig så i alla fall.”

Stöd från samhället

När det gäller stöd ifrån samhället tyckte de också olika. Malin hade aldrig funderat på saken medan Patricia hade velat ha mer information om hur det går till med den ekonomiska delen efter en separation. Vidare kände Marianne att det kunde vara bra om det kom ut information om olika stödinsatser som finns att tillgå om man t e x blir långtidssjukskriven. Marie ansåg att det som kanske behövdes ändras i samhället var att man slutar att prata om kärnfamiljen utan hänger med i att familjen i dag kan se ut på många olika sätt.

” man pratar alltid som om det fanns två föräldrar och att de är en mamma och en pappa. Jag kan tänka mig att många gånger från MVC eller BVC så är det så självklart att det finns en mamma och en pappa och att man är glad åt graviditetsbeskedet och det är ju inte alla gånger det är så. Många är ju ensamma redan från början och man kan känna sig mer ensam om man hela tiden får höra i samhället att man ska vara två. Alla tar detta för givet.”(Marie)

Lever de som de vill idag och hur ser de på framtiden?

Malin ansåg sig leva som hon ville medan de andra menade att ekonomin gjorde att de inte hade allt de önskade sig. De ville ha allt från sommarstuga, bil, hus och semesterresor. Alla värderade sina barn mest i livet och att få lite tid över till sig själva. *”att få den här lilla stunden för sig själv. När hon har lagt sig och man får sitta alldeles själv och bara antingen läsa en bok eller titta på en film. Det är sådana saker som man kan se fram mot”(Marie)*

”gå ner till stranden och gå en dag när det blåser och måsarna skriker och vågorna låter så man knappt kan tänka.”(Marianne)

Att träffa den rätte var något alla kvinnorna ville göra i framtiden. Ingen såg resten av sitt liv som ensamstående mamma. Patricia kände en oro för att dottern snart inte behövde henne lika mycket och sa:

”Nu börjar jag känna att man kanske vill hitta den rätta mannen i sitt liv; prinsen i sagornas värld. Det kan jag känna som en liten... att man verkligen kommer att bli ensam. I ordets rätta bemärkelse. Jag har inte känt mig ensam innan utan jag har egentligen känt mig fri”

De tre övriga tyckte också att de ville träffa en man men att det skulle kännas rätt.

” man har levt själv så många år nu så att skulle jag träffa en man så ska det vara någon som är till för mig, och som tillför mig som person något. Inte för att det är praktiskt eller för att andra tycker det. Sedan är man kanske lite kräsen och bränd någonstans innerst inne”(
Marie)

Här redovisar vi undersökningsmaterialet från våra intervjuer med lärarna och socialsekreteraren.

Socialt problem

På frågan om vad yrkesgruppen i vår studie definierade som ett socialt problem svarade den kvinnliga läraren så här:

”Då tänker jag på ett barn som springer på stan och blir kriminella, det är ju ett socialt problem. Likväl att det finns utslagna människor som super upp pengarna och inte har något vettigt att göra på dagarna... detta kanske är det största eller det man tänker på i första hand. Sedan finns det ju klart andra sociala problem, små barn som har väldigt svårt med kompisar, det är ju också ett socialt problem men på en helt annan nivå.”

Lasse vår manliga lärare svarade på frågan på detta vis:

” Två termer dels ekonomiskt och sedan relationsberoende. Ekonomiskt givetvis kan bli ett socialt problem om man inte har tillräckliga möjligheter för att leva ett normalt liv och sen är det ju relationen med andra människor som jag ser det. Dels kan det bero på ekonomin och dels kan det bero på att man hamnat snett helt enkelt... kan jag tänka mej”

Intervjun med socialsekreteraren menade att utifrån hennes roll som socialsekreterare så var ett socialt problem då barn och ungdomar lever i en miljö som på något sett är dysfunktionell och att detta kunde bero på olika saker exempelvis beteendet.

” det kan vara en bra förälder som har en tonåring som håller på att frigöra sig och söker sig till felaktiga människor och då kanske ett socialt problem är umgänget och droger, tonårsproblem kan vara ett socialt problem utifrån mitt arbete. ... ensamstående mammor klassar vi inte som socialt problem. Det ska vara vissa faktorer som spelar in.” (Lena)

Hon menade också att det kunde finnas familjer där missbruk eller psykisk ohälsa och oförmåga beroende på att man under många år levt under en pressad situation och nämnde då flyktingar som kan ha problem som de kanske inte haft om det fått stanna kvar i sitt hemland leva utan krig, och de enorma påfrestningar som det innebär att förlora allt.

Kontakten med ensamstående mammor

Alla tre kommer i kontakt med ensamstående mammor och barn med separerade föräldrar i sitt arbete. Lasse hade hela 15 av 26 barn i sin klass som levde med separerade föräldrar, då ska poängteras att i två av fallen hade den ena föräldern avlidit. Att det är så många är något unikt för den skolan där han arbetar. Karin har tre barn med separerade föräldrar men annars är det ovanligt på hennes skola där de flesta barn växer upp i kärnfamiljer. Lasse tyckte att han märker att föräldrarna försöker hålla de sociala relationerna med andra människor utanför skolan

...”för jag tror att poängterar man att man är ensamstående mamma för mycket, i samband med skolan i alla fall om barnen är med, så kan det ju förstärka att något inte riktigt är vad det borde vara”...

Han menar att det är klart att det blir en förändring vid en separation, då den tryggheten man haft innan av att vara två föräldrar försvinner och med den kanske och så gemenskap och umgänge med andra såsom mannens släkt, kanske grannar och en del vänner.

...”att ge sig själv en stämpel som ensamstående mamma tror jag man skall akta sig för. Jag tror att man måste se sig själv som en typ av familj ändå va, fast att det fattas en person”(Lasse)

De ensamstående mammor som Lena kommer i kontakt med har ofta ett dåligt stöd av andra i sin roll som mamma *”... är du ensamstående till ett eller två barn så kanske det funkar bra men är du ensamstående till fyra kan det vara ganska belastande.”*

Ett bra nätverk och det kan vara vänner, grannar eller släktingar som backar upp i frånvaron av den andra föräldern ” *Det beror på hur ensam man är i uppgiften inte varför man är ensam*” om det ska bli problematiskt eller inte, menar Lena

Eventuella problem

På frågan om det kan uppstå problem och i så fall vad i de familjer med separerade föräldrar svarar Karin

...”Det kan ju vara när man märker att föräldrarna inte kan prata med varandra. När det är så att barnen måste ha med sig dubbla lappar om allting för föräldrarna kan inte kommunicera... när barnen t.ex. har delat boende och man vet att det fungerar bra ena veckan medan andra veckan fungerar inget, de har varken med sig gympa påse eller har gjort läxan eller så”...

För Lasse som lärare är det absolut inga problem att eleverna har separerade föräldrar. Men han tror att de ofta känner sig otillräckliga.

...” annars är det ekonomin som bromsar mycket. Sen finns det ju ensamstående mammor med god ekonomi, men då har de oftast bara ett barn, så det gör nog mycket antal barn i det hela, hur mycket man skall räcka till för... men, ekonomin tiden och otillräckligheten”...

När Lena genom sitt arbete kommer i kontakt med familjer eller ensamstående mammor så är det redan problem annars hade hon inte träffat dem. Hon säger att när det gäller tonåringar och problem så kan hon tänka sig att ensamstående mammor är överrepresenterade där på socialförvaltningen. Men hon vill ändå inte stigmatisera och säga att ensamstående mamma är ett socialt problem

”... de hamnar ju inte här för att de är ensamstående utan p.g.a. att de är ensamstående plus dålig ekonomi och brist på nätverk, man får inte glömma vilka faktorer som samverkar i sociala problem.”...

Utredningarna ser ungefär likadana ut oavsett om det är en kärnfamilj eller ensamstående mamma, man tar samma uppgifter. Lena tänker att det största problemet för många

ensamstående mammor måste vara ekonomin, att det inte går ihop och det blir mycket pressat. Sen spelar graden av nätverk en stor roll, om det ska bli problem eller inte.

”... vissa mammor har aldrig någon chans att vila upp sig eller vara ifrån barnen. Att aldrig få vara själv och träffa sina kompisar eller gå på bio, det här vuxenlivet som man behöver, inte bara vara mamma hela tiden.” (Lena)

Förändring sedan förr

Karin tycker inte att antal skilsmässor har förändrats nämnvärt sedan hon började för tio år sedan ... *”På den skolan jag arbetar är det mest kärnfamiljer”...*

Lasse tycker att de har det har blivit en markant skillnad vad det gäller skilsmässor under hans 31 år som lärare.

...”sen är det ju så här att skilsmässan behöver inte vara så långvarig, för ibland kan den bero på att man redan har ett nytt förhållande och den nya mannen i stort sätt bara flyttar in och byter lakan mer eller mindre, kan det upplevas ibland. För helt plötsligt så är det en ny bonus pappa direkt”...

Sen menar han att det finns många familjer där båda parterna bor kvar, som är struliga och inte mår väl, och där har det också skett en ökning under senare år.

Lena säger:

”Jag kan se att samhället har förändrats under mina år som socialsekreterare. Vi ser mer psykisk ohälsa och tillgängligheten till droger har ökat och med den ett ökat missbruk. Sedan har nätverken blivit mindre. Inte bara för ensamstående utan för alla familjer”...

Alla jobbar idag även mor och farföräldrar och så var det inte förr.

”för 15 år sedan ryckte ex. farmor in efter skolan eller på sommarlov. Den möjligheten finns inte idag och absolut inte för de som skulle behöva den.”(Lena)

Alla tre är också överens om att det finns så många nya konstellationer av familjer idag som inte var vanligt förr. Nya ”bonuspappor” halvsyskon, helsyskon, plastsyskon o.s.v.

Eventuella insatser från samhället sida

Man måste stärka familjen säger Lasse:

... ”ge en kraftig feedback och sedan kanske en del barn behöver med stöd , en vuxen att tala med, och då kan det vara så att skolan kan behöva gå in där. Finns det kuratorer så kan ju de stötta och stärka elever som inte riktigt hittar sin identitet när de blir ensamma, jag tror det” ...

Lena tycker att de har blivit duktigare från socialtjänsten sida att samverka med andra instanser såsom ex. BVC, MVC, förskolorna i form av samverkans grupper för att hjälpas åt och fånga upp de här barnen till ensamstående mammor, BVC hade grupper för unga ensamstående mammor.

... ”jag tänker att man skulle kunna förkorta arbetstiden och lätta på skattetrycket för de ensamstående mammorna. Ekonomin är mycket viktig och livet blir mycket enklare om du kan tillfredsställa ditt barn och dej själv.”(Lena)

Måste en ensamstående mamma vara duktigare än en ensamstående pappa?

Karin - ” det tror jag är en myt. Man blir ju lika irriterad om barnet bor hos pappan och inte har med sig gymmapåsen som om barnet bor hos mamman och glömmer den ”

Är det duktigare av pappan att komma ihåg den? -... ”Ja det är det, det tycker jag ha ha, det är sant!” ...

På den frågan svarar Lasse att det tycker inte han :

... ”blir det problem så tror jag inte att det beror på könet utan mängden vuxna runt barnet, hoppas jag i alla fall. I så fall kan det vara att det är en person mindre som kan vara delaktig i uppfostran” ...

Lena har inte så stor erfarenhet av ensamstående pappor. Hon tycker att det är vi kvinnor som själv gör dem till hjältar utan att de behöver göra så där jätte mycket.

..”Men det kan hända att, men jag vet inte, att en ensam pappa skulle ha lättare att få en stödfamilj för att han jobbar mycket. Kanske skulle man se det annorlunda bara han orkar... så jämställt är det inte! ha, ha”

Barnen till ensamstående föräldrar

Många barn i dag har dubbelt boende och det kan ha både för och nackdelar menar Karin, men hon vill påpeka att det beror på fall till fall och hur trygga barnen är. Hon tror att när barnen bor varannan vecka hos föräldrarna så har båda större inblick i sina barns liv och får dela på ansvaret och blir involverade i skolgången. Vilket kanske inte alltid sker i en kärnfamilj.

...” en del barn fixar detta jätte bra och har full koll medan en del barn inte vet om det bor här eller där eller hos mormor eller vem de ska vara hos idag. Det är mest de yngre barnen... jag kan inte heller säga att det fungerar sämre för att man är skild för det kan fungera väldigt dåligt om man bor ihop också”...

Hon tror att det är viktigt för barn att de har någonstans som det kan kalla hemma, och då kan detta i och för sig vara två ställen. Att det är viktigt att där de kallar hemma ska det också finnas kompisar och ett socialt nätverk, att det inte bara blir skolan som får stå för den kontakten, för annars blir det lätt att barnet under en vecka lever alldeles för tätt inpå föräldern och det kan bli jobbigt för båda.

Ett annat problem som kan uppstå är om mamman har ett nytt förhållande med en man som har barn i samma ålder för då tror hon det lätt kan uppstå rivalitet och när barnen måste samsas utan egentliga band till varandra mer än att deras föräldrar har träffats.

Lasse tycker att föräldrar över lag jobbar alldeles för mycket idag. Det är många barn som inte pratar med sina föräldrar heller och då finns ju inte heller kollen från föräldrarnas sida.

...”det händer alldeles för mycket kring barnen idag” Han menar att det krävs en helt annan verksamhet i skolan idag för att få eleverna att fungera de tar inte samma ansvar själva:

... ”då kunde man nästan alltid lita på att sa jag till en elev att vi har detta till i läxa till i morgon så behövde jag inte säga det mer. Numera får man bokföra och skriva ner vad man säger för annars säger de att de har du aldrig sagt... på det sättet har det blivit tuffare... på de barnen som har ensamstående föräldrar märker jag absolut ingen skillnad och det är himla skönt” ...

När det gäller bekymmer eller problem man har i familjer med bara en förälder är det svårt att räkna till menar Lasse. Man har ingen annan att bolla detta med och relationen till barnet blir nästan som till en vuxen. Han tycker att man kan märka att dessa barn blir mer självständiga och måste lära sig att bli mer självständiga.

... ”sen vet man inte vilken relation de hade till den andre föräldern som inte finns med längre. De kanske inte alltid får välja vem de ska vara hos. Men jag har ju många med delat boende, det kan bli rätt rörigt om det inte fungerar med de vuxna i den situationen” ...

Oftast har mamman huvudansvaret för barnen säger Lena, men växelvis boende har blivit mycket vanligare. De flesta barnen har dock en pappa som de umgås med.

Dålig ekonomi är något som barnen till ensamstående föräldrar får känna av.

... ”det finns så många saker som ses som självklara som ensamstående inte kan ge sina barn. Att åka till Liseberg kan vara en omöjlig sak, beroende på hur många barn man har, eller idrotta när man måste köpa utrustning” (Lena)

Ensamstående mamma – ett socialt problem?

Karin tycker inte att man tänker på om barnet är barn till en ensamstående mamma. Funkar det för barnet så tänker man inte på det är först om det blir problem som man börjar dra i alla trådar för att se hur man skall gå till väga. ”jag har ingen erfarenhet av att det skulle vara eller gå sämre för barn till ensamstående föräldrar. Det finns lika mycket eller lika lite problem i kärnfamiljer” ...

Lasse säger att problemen i kärnfamiljer och för ensamstående mammor inte skiljer sig åt. Han tror däremot att mängden barn i familjen har betydelse

... det är mycket i skolan som skall lösas...och på något sätt kan vi inte reagera annorlunda på den sociala bakgrunden för mycket i alla fall...jag menar det finns ingen speciell läroplan för de elever som inte lever med två föräldrar”...

Han poängterar också att förekommer det droger, vilket vi inte har berört här, är det ett stort problem och dessa barn mår inte bra. ... ”*stämpel hoppas jag inte finns på de ensamstående mammorna, jag ser hur de kämpar med sina barn.*”(Lasse)

Lena tycker att det är väldigt lätt att man stigmatiserar olika grupper

” Det är synd om det fortfarande finns värderingar att det skulle vara ett problem att vara ensamstående mamma. Det är klart är man ensamstående till sex barn kan det vara problem, men det hade ju varit svårt om man är två också.”

Analys av intervjuerna

I kommande avsnitt analyserar vi svaren på de frågor i ovanstående intervjuer som vi anser är viktigast för att kunna belysa uppsatsens syfte.

På den första frågan om hur de definierade ett socialt problem så beskrevs detta ur framför allt tre synvinklar, ekonomiskt, socialt och relationsmässigt. I boken perspektiv på sociala problem menar Meeuwisse och Swärd att det finns inga självklara svar, men oftast används begreppet som om så vore fallet. Att narkotika- och alkoholmissbruk, kriminalitet och hemlöshet är sociala problem tas mer eller mindre förgivet men när det handlar om en grupp som ensamstående mammor är det inte lika enkelt.

Dessa problem områden är också de som alla i vår studie förknippar med socialt problem. De talar om drogberoende, bostadslöshet och människor som på ett eller annat sätt inte passar in i den givna normen och som är beroende av insatser från samhället. Vare sig mammorna eller yrkesgruppen förknippade ensamstående mammor som ett socialt problem. Men en del menade att det lätt kan bli ett socialt problem om man exempelvis skulle få ekonomiska problem eller att andra faktorer som antal barn spelar in. Meuwisse och Swärd ställer sig också

frågan om ensamstående mammor kan betraktas som ett socialt problem. De har inget givet svar på detta utan skriver att det beror på omständigheter och vem du frågar.

Men något som framkommer både i tidigare forskning och vad våra intervjupersoner säger är att ekonomin kan vara tuff för en ensamstående. Tittar vi utifrån artikeln ”*Fortsatt tuff för ensamföräldrar*” (Bergenstråle, 2003) i Dagens nyheter som bygger på siffror från SCB, så har ensamstående föräldrar ur ekonomisk synvinkel blivit samhällets förlorare. Artikelförfattaren skriver att en ensamstående förälder har 810 kr mindre än andra att leva på när skatten är dragen och hyran är betald. En allt större del av inkomsten går till att betala hyran och bostadsbidraget har inte ökat i takt med inflationen. Ett problem som många ensamstående har är att de inte kan göra något för att förbättra sin ekonomi genom att exempelvis jobba extra. Gör de detta så minskar automatiskt bostadsbidraget eller så blir de återbetalnings skyldiga. Vilket gör att de måste jobba mer och hamnar till slut i en oändlig cirkel utan att kunna förbättra sin ekonomi på egen hand. Men det är inte bara bostadsbidraget som inte följt inflationen utan även underhållsstödet på 1173 kr/mån har stått stilla de senaste 20 åren.

Vad som syns hos våra mammor är att det kan vara tufft med ekonomin beroende på jobb, sjukskrivningar mm. För att få ihop vardagsekonomin var de tvungna att arbeta heltid vilket gjorde att de kände sig otillräckliga och att tiden inte räckte till. Alla hade jobbat mindre om de haft råd för att få mer tid tillsammans med sina barn. Marianne var den som hade det mest knapert då hon varit mycket sjuk, medan övriga tyckte att de hade så de klarade sig. De hade lärt sig att leva efter de små tillgångar de hade och påpekade att det fanns de som hade det värre.

Men som de skriver i studien så har det med tanke på inflationen blivit en ordentlig standardsänkning rent ekonomiskt för de ensamstående. Vilket flertalet av mammorna och socialsekreteraren Lena framhöll. Som en familj med bara en inkomst att leva på så får mycket stå tillbaka såsom fritidsaktiviteter, semesterresor eller andra saker som de flesta ser som en självklar del av vardagslivet i en familj med två föräldrar. På detta vis hamnar dessa familjer med ensamstående mammor lätt utanför den sociala gemenskapen.

Detta tar Giddens i boken Sociologi upp genom att beskriva vad han menar med social-, och ekonomisk uteslutning. Han skriver att ensamstående mammor utgör en stor del av dagens fattiga människor och att de är uteslutna från samhällets gemenskap på olika sätt. Vissa

människor anser att uteslutningen är individens eget ansvar och att man själv kan påverka sin situation medan andra anser att man är ett offer i samhället. Våra mammor upplevde sig inte som offer utan ansåg sig klara av situation bra. De ansåg att det fanns många som hade det värre än dem själva och menade att man lär sig leva med de resurser man har. Men om vi hade frågat andra mammor med en annan livssituation hade vi kanske fått andra svar. Giddens menar att det inte bara handlar om att förändra individuella attityder om fattigas egen skuld till sin situationen utan att det också behövs politiska insatser för att göra en omfördelning av resurser och inkomster rättvisare i samhället.

Han menar också att människor som befinner sig i samhällets marginaler har begränsad tillgång att fullt ta del av det sociala livet vidare skriver han att den sociala uteslutningen kan också innebära ett svagt socialt nätverk vilket kan leda till isolering. I vår studie framkom att det sociala nätverket är viktigt för alla inte minst för dem som är ensamstående. Marianne hade inget stort nätverk men kände sig ändå inte utanför den sociala gemenskapen. Malin, Marie och Patricia hade ett stort nätverk och kunde få hjälp om de behövde. Men samtidigt var det viktigt för mammorna att klara sig själv utan att ta hjälp av nätverket.

Som Giddens skriver innebär social uteslutning en blandning av människors handlingsförmåga och samhällets sociala krafter och dessa formar våra livsvillkor. Att ingå i en social uteslutning kan alltså innebära att man frivilligt ställer sig utanför eller tvingas att stå utanför. Marie och Patricia kunde känna sig utestängda från kärnfamiljer då de inte blev tillfrågade att få delta med dem i olika sociala sammanhang, speciellt vid olika traditionsdagar såsom nyårsafton. De menade att de hellre skulle vilja välja själv om de ville komma eller inte.

Att leva som ensamstående mamma i dag är kan se olika ut beroende på vem man är. Det går alltså inte att generalisera dem som grupp då alla lever under skilda villkor och är beroende av omständigheter kring dem. Vissa saker kan man dock se som framträdande oberoende av villkoren och detta är att kvinnorna vi intervjuat utstrålar en väldig styrka och kraft i sitt föräldraskap. De uttrycker en vilja och en stark känsla av att klara av sina liv och barnens liv och vid frågorna svarade de oftast vad som var bra för barnen och inte vad som var bra för dem själva.

De var alla nöjda med att leva som ensamstående idag samtidigt som alla var övertygade om att de inte skulle leva själva resten av livet. Men att tillskriva sin situation som ensamstående mamma som ett socialt problem tyckte alla var fel. De menade att sociala problem kan säkert finnas hos ensamstående mammor men att det lika väl finns hos kärnfamiljer. Olika förhållanden runt deras liv är avgörande. De yrkesverksamma tyckte inte de heller att ensamstående mammor var något socialt problem utan tyckte sig också se omständigheterna runt familjen som avgörande. De påpekade att antal barn var en faktor som kunde påverka den ensamstående mammans situation. Fåtal barn underlättade medan de trodde att många barn gjorde situationen svårare.

Låt oss avsluta med att från Meuvisses och Swärds bok perspektiv på sociala problem följa deras diskussion om huruvida ensamstående mödrar är ett socialt problem. De närmar sig frågan genom att fråga sig vem det är som definierar mödrarna som ett socialt problem? I vilket sammanhang introduceras påståendet? Används begreppet vardagsspråkligt eller som vetenskaplig term? Vilken är relationen till andra problem och vad gör man åt det?

De tror att när en del politiker t ex utpekar ensamstående mödrar som ett socialt problem kan det uttrycka ett dolt moraliskt fördömande av kvinnornas livsstil. Det kan även användas i reformsyfte genom att lyftas fram som ett problem och på så sätt förbättra och påverka deras situation. Eller att användas i statistiken tillsammans med andra samhällsgrupper i olika välfärds undersökningar.

Som de påpekat tidigare beror de sociala problemen på många olika faktorer. Bland dessa kan man titta på ex. historiska förhållande, hur problemen uppmärksammas, vilket perspektiv man utgår ifrån och i vilken kultur man lever i. Eftersom begreppet socialt problem är så svårdefinierat blir det inte heller enkelt att svara på frågan om ensamstående mödrar är ett socialt problem. Meuvisse och Swärd menar att det därför är viktigt att undersöka betydelsen varje gång begreppet social problem används.

Sammanfattning

Det senmoderna samhället kännetecknas av nya strukturer och det påverkar givetvis den viktigaste samhällsliga institutionen, nämligen familjen. Familjen har alltid varit den mest grundläggande för den sociala sammanhållningen och så har det alltid varit och är i alla kulturer, men formerna för den har förändrats.

När samhället förändras så förändras också familjemönster. Samhällsliga normer och värderingar som vi sett som självklara förändras över perioder även om vi upplever att det tar tid. I dagens senmoderna samhälle då vi är väldigt individualiserade finns det många olika sätt att leva på och många väljer eller blir tvingade av olika skäl att leva som ensamstående. I Sverige lever idag 19 % av alla barn 0-17 år med en ensamstående mamma, motsvarande siffra för ensamstående pappor är 4 %.

Vårt syfte med denna studie var att undersöka om ensamstående mamma som begrepp är ett socialt problem. Men hur är det då att leva som ensamstående mamma och hur ser samhället på deras tillvaro? För att ta reda på detta intervjuade vi fyra ensamstående mammor om hur de upplever sin situation och tre yrkesverksamma som kommer i kontakt med ensamstående mammor i sitt arbete. I intervjuerna kom det fram att mammorna var starka kvinnor som klarade sig själva och att de inte så gärna bad om hjälp. De upplevde att få ekonomin att gå ihop och att tiden aldrig räckte till som största bekymret i vardagen.

Det som framkom genom både våra intervjuer och vad forskning visar är att ensamstående mammor inte har de bästa ekonomiska förutsättningarna. De är samhällets största förlorare då både bostadsbidrag och underhållsbidrag inte ökat i takt med inflationen. För de ensamstående föräldrarna innebär detta att de inte har fått en bättre levnadsstandard de sista åren och att ekonomin inte tillåter semesterresor eller andra saker som är självklara i en familj med två vuxna. Detta kan skapa stress hos de ensamstående mammorna vilket socialsekreteraren påpekade och hon menar att det är viktigt att samhället på något vis hittar en lösning på hur man kan underlätta för de ensamstående mammorna och deras barn i vardagen.

En av de avgörande faktorerna kring hur den ensamma mamman klarar sin situation beror till stor del på vilket nätverk hon har att tillgå. Detta är viktigt för alla familjetyper eftersom det

påverkar hur en familj planerar sin tillvaro, men för den som är ensam förälder betyder det sociala nätverket så mycket mer. För mammorna i vår uppsats var det viktigt att det fanns men alla fyra ville så långt som möjligt förlita sig på sin egen kapacitet och bad sällan om hjälp. Ofta tyckte det också det var skönt att själva få bestämma utan att någon annan vuxen satte sig emot sig eller hade andra åsikter.

När det gäller socialt problem som begrepp finns det inget entydigt svar på frågan hur detta ska definieras. Historiska förhållande, hur problemen uppmärksammas, vilket perspektiv man utgår ifrån och i vilken kultur man lever i påverkar definitionen av sociala problem.

Varken mammorna eller de yrkesverksamma ansåg att ensamstående mammor var något som tillhörde sociala problem. Alla var helt överens om att det var olika omständigheter i livet vare sig man var ensamstående eller levde i en kärnfamilj som gjorde att man behövde stöd från samhället. Men trots en knapp ekonomi är det svårt att sätta ensamstående mammor under begreppet socialt problem då begreppet är stort, diffust och det är många faktorer som måste spela in. Att vara ensamstående mamma innebär inte att alla ensamstående mammor kan generaliseras som en grupp. Ensamstående mödrars livssituation kan vara mer eller mindre problemfylld och utsatt men att detta varierar som så mycket annat från mamma till mamma.

Slutdiskussion

Innan vi började skriva på vår uppsats hade ingen av oss tänkt att någon skulle kunna betraktas som ett socialt problem bara för att man är ensamstående mamma. Det som bl.a. gjorde att vi tyckte att detta var ett intressant ämne att undersöka var att vi bland annat märkt att några av våra föreläsare emellanåt inkluderade de ensamstående mammorna till den marginaliserade grupp vi oftast förknippar med sociala problem ex. missbrukare och hemlösa. Detta väckte vår nyfikenhet att höra de ensamstående mammornas tankar kring vad ett socialt problem är för dem och om de tycker att de själva är ett. Men också hur deras vardagsliv ser ut och hur de själva upplever sin situation.

I massmedia och i folkmun är det lätt att förklara olika ungdomsproblem och kriminalitet med avsaknaden av en pappa. Ofta tycker vi att man enbart hör negativ kritik om ensamstående

mammor och deras barn, vare sig det gäller ekonomiska eller sociala undersökningar.

Förhoppningsvis medverkar vår lilla studie till att belysa motsatsen

Samhällets syn på den ensamstående mamman och hennes tillvaro har i högsta grad förbättras om man ser det ur ett historiskt perspektiv. Ingen kvinna blir längre bespottad eller hennes barn kallad för oäkta bara för att föräldrarna inte är gifta, i alla fall inte i vår kultur.

Skillnaden mot nu och då är också att kvinnan kan bestämma över sin graviditet. De flesta barn som föds nuförtiden är planerade och ensamförälder familjen uppstår för det mesta efter en separation eller skilsmässa. Kvinnan i vår tid har stora valmöjligheter och är inte tvungen att exempelvis stanna i ett destruktivt förhållande p.g.a. av att hon inte skulle kunna klara sig på egen hand.

Men det är inte alltid kvinnan har ett val. "Våra" ensamstående mammor hade blivit lämnade, i flera fall för en annan kvinna, de hade inget val hur mycket det än hade velat hålla ihop sin familj

Det har varit en intressant och givande studie, om än en mindre sådan. Den har väckt nya frågeställningar och funderingar kring framför allt ensamförälderns barns erfarenheter och kvinnans liv ur en historiskt aspekt.

En annan sak vi diskuterade en del var hur det kan komma sig att vi i vårt samhälle har en sådan hög frekvens av separationer. Ger man upp för lätt idag eller stod man lättare ut förr? Kanske man inte funderade så mycket kring om det var den rätte eller rätta man levde ihop med. Man hade större bekymmer än så att lösa. Antagligen är det en kombination av dessa två och kanske något vi borde fundera över ibland.

Vi fick nöjet att möta fyra starka kvinnor som på intet sätt passade in i vår förförståelse om vad ett socialt problem är. De kämpade på med sina familjer och hade en positiv framtidssyn för sig själva och sina barn. Både mammorna och yrkeskategorin beskrev barnen som självständiga, mogna och framåt vilket känns positivt då dessa är framtidens vuxna.

Då vi inte heller i kurslitteratur och liknande har vi funnit någon självklar definition av sociala problem, eller att det förekommer fler eller större problem i familjer med enbart en förälder. Så tycker vi att det är viktigt att man håller sig kritisk till begreppet socialt problem och inte använder det som en klyscha. Det är många faktorer som spelar in och inte minst vi som arbetar inom socialt arbete måste ha med oss detta i våra sätt att tänka och bemöta människor.

Källförteckning

Beck Ulrich(1995): *Att uppfinna det politiska*, Daidalos, Göteborg

Folkhälsoinstitutet (1994), *Ensamma mammor - En rapport om ensamstående mödrars hälsa och villkor*, Sundelius Text & form AB

Frykman, Jonas (2000) *Horan i bondesamhället* Carlsson bokförlag

Giddens, Anthony (2003) *Sociologi*, Lund Studentlitteratur

Goldberg, Ted (2000) *Samhällsproblem*, Lund studentlitteratur

Kyle, Gunhild (1987) *Handbok i svensk kvinnohistoria* Carlsson bokförlag

Lantz, Annika (1993): *Intervjuteknik*, Studentlitteratur

Meeuwisse, Anna och Swärd, Hans (2000) *Socialt arbete en grundbok* Natur och kultur

Meeuwisse, Anna och Swärd, Hans (2002) *Perspektiv på sociala problem* Natur och kultur

Modig, Cecilia (1990) *Ensamförälder är många* Sesam förlag

Onsell, Birgitta (1978): *Morske män och menlösa mamseller* LT

Svenning, Conny (2000) *Metodboken* Lorentz förlag

Välfärdsprojektet, kunskap, fakta (1996) *Ensamföräldrarna - en utsatt grupp?*
Regeringskansliets offsettryckeri

Internet

Dagens nyheter hemsida. <http://www.dn.se>, "Fortsatt tufft för ensamförälder"(Sven Bergenstråle,2003.)

Statistiska centralbyråns hemsida. <http://www.scb.se>

Bilaga 1

Intervjumall till mammorna

Namn

Ålder

Barn och deras ålder

Arbete

Utbildning

Boende

Levt som ensamstående, hur länge?

Förhållandet till pappa

Vad innebär ett socialt problem för dig?

Ekonomisk situation

Socialt nätverk

Vad är mest positivt med att vara ensamstående mamma

Vad är mest negativt med att vara ensamstående mamma

Omgivningens bemötande

Samhällets stöd

Lever du som du vill idag? Vad påverkar/ begränsar?

Vad värderar du mest?

Hur ser du på framtiden?

Bilaga 2

Intervjumall till lärarna/ socialsekreteraren

Namn

Arbetsplats

År i yrket

Hur definierar du ett socialt problem?

Kommer du i kontakt med ensamstående föräldrar och deras barn, och i så fall hur ofta och i vilken situation?

Vad är din erfarenhet om det skett någon förändring i familjer under din tid i yrket?

Vad tycker du är det största problemet med föräldrar som inte bor ihop?

- för dig som lärare/ socionom

- för föräldrarna

- för barnet

Vilken typ handlar det främst om?

Kan du se om det finns en förutfattad mening eller attityd om ensamstående mammor utifrån din yrkesroll?

Kan du se om det finns förutfattade meningar om barn till skilda föräldrar utifrån din yrkesroll?

Måste en ensamstående mamma vara duktigare än en ensamstående pappa?

Skiljer sig problemen som barn kan få beroende på om barnet bor i kärnfamilj eller med ensamstående, och i så fall på vilket sätt?

På vilket sätt tror du att man kan stödja eller agera annorlunda från samhällets sida?

Är ensamstående mammor ett socialt problem?